

DƯƠNG VÂN NGA - HAI CHIỀU DƯ LUẬN

Hoàng Thị Hồng Thắm*

Khoa Ngữ văn - Địa lí – Trường Đại học Hải Phòng

Ngày nhận bài: 20-12-2017; ngày nhận bài sửa: 15-01-2018; ngày duyệt đăng: 23-02-2018

TÓM TẮT

Dương Vân Nga là hoàng hậu có số phận hết sức đặc biệt trong lịch sử các triều đại phong kiến Việt Nam: hoàng hậu của hai vua. Điều này khiến bà trở thành trung tâm của hai chiều dư luận khen - chê, là nhân vật “có vấn đề” đối với các sử gia và các nhà nghiên cứu từ trước đến nay. Bài viết trình bày những quan điểm khác nhau về sự kiện bà trao ngôi và trở thành hoàng hậu của Lê Hoàn, từ đó đưa ra những kiến giải bước đầu về hai sự kiện đặc biệt này.

Từ khóa: Dương Vân Nga, hoàng hậu, dư luận.

ABSTRACT

Duong Van Nga, two opposite opinions from the public

Duong Van Nga is a queen with a very special destiny in the history of feudal dynasties in Vietnam: the queen of two kings. It has made her become the center of two opposite opinions from the public: praise and blame, a “problematic” character for historians and researchers from in the past to nowadays. The article describes different views on the fact that she pass Dinh’s kingdom to Le Hoan and became his wife, therefore providing initial opinions about these two special events.

Keywords: Duong Van Nga, queen, public opinion.

1. Đặt vấn đề

Trong lịch sử các triều đại phong kiến Việt Nam, Dương Vân Nga là một vị hoàng hậu có số phận hết sức đặc biệt “Một vai gánh vác cả đôi sơn hà”: bà là hoàng hậu của cả hai triều Đinh - Tiền Lê và ở thời điểm Đại Cồ Việt trong tình thế “ngàn cân treo sợi tóc”, bà đã trao ngôi báu của nhà Đinh cho Thập đạo tướng quân Lê Hoàn. Điều này khiến bà trở thành trung tâm của hai chiều dư luận khen - chê, là nhân vật “có vấn đề” đối với các sử gia và các nhà nghiên cứu.

2. Nội dung

2.1. Sự kiện Dương Vân Nga trao ngôi cho Lê Hoàn

Theo *Tiến trình lịch sử Việt Nam* (Nguyễn Quang Ngọc, 2007, tr.67) sau khi Đinh Tiên Hoàng và con trưởng Đinh Liễn bị Đỗ Thích sát hại, triều thần đã tôn Đinh Toàn mới 6 tuổi lên làm vua. Dương hậu, mẹ Đinh Toàn, làm Hoàng thái hậu dự chính. Tuy nhiên, do thấy Lê Hoàn nắm giữ quân đội, tự do ra vào nơi cung cấm, lại tự tôn hiệu Phó vương nên các đại thần của vua Đinh đã bàn nhau dấy binh kéo về Hoa Lư định giết Lê Hoàn

* Email: hoangtham0705@gmail.com

nhưng đều bị đánh dẹp. Năm được tình hình nội bộ triều Đinh rối loạn, nhà Tống bèn chuẩn bị lực lượng xâm lược nước ta. Thập đạo tướng quân Lê Hoàn sau khi tiêu diệt được các tướng triều Đinh như Đinh Điền, Nguyễn Bặc... đã nắm trọn quyền bính. Năm 980, theo đề nghị của Phạm Cự Lạng và quân sĩ, Dương Thái hậu đã trao ngôi nhà Đinh cho Lê Hoàn.

Sự kiện này đã đã dấy lên những tranh luận trái chiều về Thái hậu nhà Đinh, mà trước hết là phê phán, chỉ trích bà, trong đó phải kể đến các sử gia phong kiến. Nếu như các tác giả của *Đại Việt sử lược*, *Đại Việt sử kí toàn thư* không thể hiện thái độ khi ghi chép lại sự kiện Dương Vân Nga trao ngôi cho Lê Hoàn (“Thái hậu thấy tình người vui thuận mới sai lấy áo long cổn khoác lên mình Lê Hoàn và xin ngài lên ngôi” (*Đại Việt sử lược*, 1993, tr.98); “Thái hậu thấy mọi người vui lòng quy phục bèn sai lấy áo long cổn khoác lên người Lê Hoàn, mời lên ngôi hoàng đế” (*Đại Việt sử kí toàn thư*, 1983, tr.213)) thì *Đại Việt sử kí tiền biên* và *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* đều lên tiếng phê phán Dương Thái hậu vì “yêu mến rồi tư tình”, “phải lòng” nên tư thông với Lê Hoàn, “cho Hoàn quyền tạm làm công việc thay vua như Chu Công khi trước” (*Đại Việt sử kí tiền biên*, 1997, tr.159), (Quốc sử quán triều Nguyễn, 1998, tr.244). Còn Ngô Thì Sĩ (2001) thì luận tội bà một cách đanh thép rằng “Người dẫn Chiêm Thành vào cướp ngôi vua của Vệ Vương là Dương Hậu, chứ không phải Thập đạo tướng quân” (tr.36).

Năm 2003, trong cuốn *Nhìn lại lịch sử*, tác giả Lã Duy Lan đã bày tỏ quan điểm của mình về hành động Dương Thái hậu trao ngôi cho Lê Hoàn, với ông, đó là một màn kịch được dựng tâm dựng sẵn: “Nếu Lê Hoàn hành động như một trung thần, nghĩa là vẫn chỉ huy quân đội chiến đấu để bảo vệ đất nước và vương quyền cho họ Đinh, thì làm gì có “màn kịch” trao áo long cổn của tình nhân Dương Thái hậu cho quan thập đạo. Thế nhưng màn kịch đã được dàn dựng và được hoàn tất, với sự tham gia của các diễn viên chính Dương Thái hậu, Lê Hoàn, Phạm Cự Lạng và với sự tổng đạo diễn của quân sư Hồng Hiến” (Phan Duy Kha, Lã Duy Lan, Đinh Công Vỹ, 2003, tr.225).

Trong hội thảo bàn về việc dựng tượng Lê Đại Hành và Dương Vân Nga ở Ninh Bình năm 2008, nhà nghiên cứu Đinh Xuân Lâm, Phó Chủ tịch Hội Khoa học lịch sử Việt Nam, đã không tán đồng việc dựng tượng Dương Vân Nga ở Ninh Bình vì: “... qua vài dòng sử ghi chép về quá trình Lê Hoàn thâm tóm quyền hành vào tay mình rồi lên ngôi hoàng đế, có thể khẳng định trong sự nghiệp đó có vai trò to lớn (và chủ động) của hoàng hậu họ Dương. Chính vì hành tung bí mật (theo lối thâm cung bí sử) đó mà đương thời có nhiều điều dị nghị, đặt nghi vấn rằng đây có phải là một vụ án cung đình khi hai cha con Đinh Bộ Lĩnh và Đinh Liễn bị ám sát ngay trong cung cấm” và muốn đánh giá bà Dương hậu thì nên “tham khảo” cách người dân địa phương đặt tượng bà: “... tượng bà trước kia không được đặt trên bàn thờ trong đền vua Đinh, mà đặt dưới đất nơi cửa ra vào, mãi sau này mới được định vị như ngày nay. Dù sao thì riêng việc đặt tượng dưới đất cũng cho thấy thái độ của người xưa đối với Thái hậu họ Dương” (Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Ninh

Bình, 2008, tr.34). Cuối cùng ông kết luận rằng “cần rất thận trọng trong việc tôn vinh, đề cao sao cho thật xứng đáng, hợp với lòng người” vì “dù sao cũng có thể nói bà là một người có vấn đề trong lịch sử” (sđd, tr.34).

Bên cạnh những lời phê phán Dương Thái hậu là những đánh giá tích cực về sự kiện bà trao ngôi cho Lê Hoàn. Một trong những “luật sư” sớm lên tiếng chiêu tuyết cho bà Dương hậu là Song Cối (Hoa Bằng). Năm 1942, trong bài viết “Tôi bào chữa cho Dương Thái hậu”, ông đã ghi nhận công lao của bà đối với đất nước trong hoàn cảnh “nghìn cân treo sợi tóc”: “Dương hậu đối với nhà Đinh tuy có khuyết điểm nhưng đối với quốc dân, bà là một người hoàn toàn vô tội nếu không kể là có công” (Dẫn theo Nhiều tác giả, 2005, tr.78).

Về quyết định trọng đại của Dương Thái hậu, Nguyễn Thế Giang (1982) cho rằng khi đất nước lâm nguy, hiểm họa xâm lăng đe dọa dân tộc quá lớn mà “tự lượng sức mình không đảm đương, giải quyết nổi, bà quyết định trao ngôi báu và uy quyền cho người đủ sức đảm đương, cứu nguy cho đất nước. Đối với bà, ngôi báu không phải là cơ nghiệp riêng của dòng họ Đinh mà lúc này bà là người đại diện, ngôi báu là của chung của dân tộc. Và không có ngôi báu nào cao hơn sự sống còn của đất nước”... (tr.114).

Lã Đăng Bật là một nhà nghiên cứu đã dành rất nhiều tâm huyết tìm hiểu văn hóa, lịch sử Ninh Bình. Về hành động Dương Thái hậu trao ngôi cho Lê Hoàn, ông đánh giá đó là công lớn nhất của bà, là suy nghĩ thức thời, tiến bộ: “Công lao lớn nhất của bà là lượng sức mình không đảm đương nổi việc nước, bà đã quyết định trao ngôi báu cho Lê Hoàn, tức là đã trút bỏ cơ nghiệp của nhà Đinh, xây dựng nhà Tiền Lê. Đây là việc làm hợp với lòng trời và lòng người khi đó. Bà là người phụ nữ thức thời, nghĩ đến vận mệnh đất nước trên hết, bỏ qua những lời bàn tán, phản đối, thậm chí cả những dư luận xấu của triều đình lúc bấy giờ” (Lã Đăng Bật, 1998, tr.55).

Từ góc độ so sánh Dương hậu thời Đinh - Lê với Võ hậu đời Đường bên Trung Quốc, Trần Đình Ba (2009) đã đi đến kết luận rằng Dương hậu là người phụ nữ biết hi sinh quyền lợi cá nhân vì lợi ích quốc gia: “Đó là cái nhìn thật sáng suốt, chấp nhận hi sinh quyền lợi riêng vì lợi ích chung của toàn dân tộc, vượt qua mọi lời dèm pha làm hủy hoại đức hạnh của mình mà trao quyền lực cho Lê Hoàn, một tướng soái dày dặn kinh nghiệm trận mạc để cùng đương đầu với bọn ngoại xâm, loại bỏ nguy cơ mất nước” (tr.210).

Các tác giả của tập biên niên khảo *Các triều đại Việt Nam* đã đánh giá Dương Vân Nga từ góc độ của một người cầm quyền trị nước để thấy hành động trao áo long bào cho Lê Hoàn là thức thời: “Sự tỏ ý nhường ngôi của Dương Vân Nga trong hoàn cảnh ấy đã biểu hiện thái độ chính trị sáng suốt của một người thức thời, có tầm nhìn xa trông rộng, xứng đáng được coi là anh hùng” (Quỳnh Cư, Đỗ Đức Hùng, 2001, tr.71).

Nguyễn Thị Phương Chi (Viện sử học) cũng có cùng quan điểm như các nhà nghiên cứu trên đây, khẳng định Dương Vân Nga là một phụ nữ “thông minh, tài giỏi”, một “người mẹ can đảm mới đi đến quyết định sáng suốt như vậy”. Nếu như trong hoàn cảnh

đất nước bình yên, sự việc trao ngôi “có thể cho rằng bà vì tình riêng” nhưng “bà thực hiện việc trao ngôi báu cho Lê Hoàn một cách đàng hoàng trước sự đồng tình của các tướng sĩ quân đội. Vì vậy, Dương Vân Nga chính là người phụ nữ của chính trường, thông minh, mưu lược, vì đất nước, vì nhân dân mà “hi sinh” quyền lực chính trị của mình cho một người có đầy đủ uy tín và khả năng lãnh đạo đất nước” (Nhiều tác giả, 2005, tr. 83).

Năm 2008, trong hội thảo bàn về việc dựng tượng Lê Đại Hành và Dương Vân Nga ở Ninh Bình, đa số các nhà nghiên cứu đều ca ngợi, bênh vực bà, tiêu biểu như Vũ Khiêu, Nguyễn Danh Phiệt, Phan Khanh, Vũ Ngọc Khánh, Trần Thị Vinh... Vũ Khiêu ca ngợi Thái hậu họ Dương “đã sẵn sàng hi sinh quyền lợi của cá nhân và của con mình để đặt vận mệnh của đất nước lên trên hết” và “trong hoàn cảnh của mình đã giao toàn bộ sự nghiệp của tổ quốc vào tay một vị anh hùng. Đó là một sự lựa chọn sáng suốt” (Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Ninh Bình, 2008, tr.19,20). Với Nguyễn Danh Phiệt, sự kiện Dương Thái hậu trao ngôi cho Lê Hoàn thể hiện sự “hài hòa giữa lí trí và tình cảm”, vừa trọn tình riêng, vừa vẹn nghĩa chung: “Bà đã xử lí đúng đắn, hợp với lòng mong mỏi của quân dân, phù hợp với lợi ích của Tổ quốc và thuận theo nhịp đập của trái tim bà (...). Đặt sự việc trong bối cảnh xã hội - lịch sử thế kỉ X, khi mà lễ giáo phong kiến Nho giáo chưa phổ biến, chưa có tác dụng làm khuôn mẫu, chỉ đạo tư tưởng và hành vi của con người thì vấn đề quan hệ luyến ái của bà là chuyện bình thường” (sđd, tr.74-75). Phan Khanh cho rằng: “Câu chuyện Thái hậu Dương Vân Nga năm 979 trao áo long côn, nhường ngôi vua của con trai còn nhỏ cho Thập đạo tướng quân Lê Hoàn thực sự đã tạo nên bước ngoặt lịch sử quyết định và là một sự kiện quyền biến lịch sử theo hướng tiến bộ đáng được ghi tạc vào văn hóa dân tộc ta” (sđd, tr.53)...

Trong cuốn *Lời trong việc quân*, nhà sử học Lê Văn Lan (2013) nhận định sự kiện Dương Thái hậu trao áo long bào cho Lê Hoàn là một tất yếu của lịch sử: “Đây là hành động khai sinh cho một vương triều mới trong lịch sử dân tộc, cũng có nghĩa là: Nó không chỉ đánh dấu sự cáo chung của một vương triều cũ, mà còn tự nguyện vì quyền lợi riêng của hai mẹ con bà Dương Thái hậu, đang nhờ vào sự tồn tại của vương triều cũ ấy mà có. Đó lại là - một lần nữa - nghĩa cử cao đẹp: trọng “nghĩa cả” hơn “tình riêng” của người phụ nữ họ Dương” (tr.38).

Như vậy, trước sự kiện Dương Vân Nga trao ngôi cho quan Thập đạo đã có hai quan điểm trái chiều: khen và chê rất rõ ràng. Những ý kiến phản đối tập trung ở những tác giả của các cuốn sử thời phong kiến như *Đại Việt sử kí tiền biên*, *Khâm định Việt sử thông giám cương mục*, *Việt sử tiêu án*... Cho đến thời điểm này, những người đồng quan điểm với các sử gia phong kiến không nhiều, tiêu biểu là các tác giả của *Nhìn lại lịch sử* và Đinh Xuân Lâm. Họ kết án bà khá nặng nề tội tư thông, “hành tung bí mật”, “phản chúa lộn chồng” như chúng tôi đã dẫn ở trên. Còn phần lớn các nhà nghiên cứu đều thống nhất đánh giá hành động bà Dương Thái hậu trao ngôi cho Lê Hoàn là hợp lẽ trời, thuận lòng người. Họ ca ngợi bà là người phụ nữ thức thời, biết hi sinh quyền lợi cá nhân dòng tộc nhà chồng

vì lợi ích chung của cả dân tộc... Vũ Khiêu khẳng định rằng “nhân dân Hoa Lư từ trước vẫn tôn trọng bà. Sử gia thời Trần như Lê Văn Hưu cũng không chê trách bà. Chỉ từ khi những tư tưởng tiêu cực của Nho giáo với những quan điểm khinh rẻ người phụ nữ và trói buộc phụ nữ vào *tam tông, tứ đức* thì mới nảy sinh ra sự phê phán Dương Vân Nga” (Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Ninh Bình, 2008, tr.19,20). Còn theo Trần Thị Vinh, “quyết định về việc chuyển giao quyền lực từ nhà Đinh sang nhà Tiền Lê của Thái hậu Dương Vân Nga là hợp lí” (sđd, tr.136). Ngay cả các tác giả của cuốn *Nhìn lại lịch sử* luôn lên tiếng chỉ trích bà cũng cho rằng “tính cách mạnh mẽ” “sống hết mình cho tình yêu và ý tưởng” của bà “vẫn là một bổ sung cần thiết để ta thông cảm, hiểu toàn vẹn hơn những vẻ đẹp, những số phận lịch sử phức tạp của các bông hồng nước Đại Cồ Việt thế kỉ X” (Phan Duy Kha, Lã Duy Lan, Đinh Công Vỹ, 2003, tr.743).

Về hành động Dương Vân Nga trao ngôi cho Lê Hoàn, chúng tôi đưa ra một số nhận định ban đầu như sau:

- Trước khi xảy ra họa *Đỗ Thích thi Đinh Đinh* (cuối năm 979) thì nội bộ triều đình nhà Đinh đã có những bất hòa, bè phái mà cụ thể là việc Đinh Tiên Hoàng phế truất con trưởng Đinh Liễn và lập con nhỏ là Hạng Lang làm thái tử. Việc làm này của Đinh đế đã khiến Đinh Liễn giết Hạng Lang vào đầu năm 979. Như vậy, chuyện “phế trưởng lập thứ” là một điều không bình thường, dẫn đến hậu quả lục đục trong nội bộ hoàng gia, đó là một lí do dẫn đến sự sụp đổ của một triều đại. Rõ ràng là dấu hiệu suy vi đã có căn nguyên từ thời Đinh đế còn tại vị.

- Sau họa *Đỗ Thích*, triều thần tôn phò Đinh Toàn lên ngôi. Khi ấy, vị ấu vương mới được 6 tuổi. Vì vậy, Dương Thái hậu, mẹ của Đinh Toàn phải buông rèm nhiếp chính. Một người phụ nữ chân yếu tay mềm vốn chưa từng được làm bàn chính sự giờ phải gánh trọng trách với sơn hà, thêm vào đó là một vị ấu vương vẫn còn trứng nước thì chắc chắn tiếng nói trước triều đình sẽ không có trọng lượng, dù đằng sau có những trung thần như Đinh Điền, Nguyễn Bặc hết lòng phò tá. Có thể thấy uy thế, sức mạnh vương quyền nhà Đinh lúc này đã thực sự bị suy giảm.

- Giữa cảnh mẹ góa, con cô yếu thế như vậy thì ngoài biên cương, quân Tống có ý đồ lấn le xâm lược Đại Cồ Việt với dã tâm đánh nhanh như một “tiếng sét không kịp bịt tai”. Khi nghe tin quân Tống sắp kéo sang, Thái hậu sai Lê Hoàn chọn dũng sĩ đi đánh giặc, cử Phạm Cự Lượng làm đại tướng quân. Khi triều đình “đang bàn kế hoạch xuất quân, Cự Lượng cùng các tướng quân khác đều mặc áo trận đi thẳng vào nội phủ, nói với mọi người rằng: “Thường người có công, giết kẻ trái lệnh là phép sáng để thi hành việc quân. Nay chúa thượng còn trẻ thơ, chúng ta dẫu hết sức liều chết để chặn giặc ngoài, may có chút công lao, thì có ai biết cho? Chi bằng trước hãy tôn lập ông thập đạo làm thiên tử, sau đó sẽ xuất quân thì hơn”. Quân sĩ nghe vậy đều hô “vạn tuế”. Thái hậu thấy mọi người quy phục bèn sai lấy áo long cổn khoác lên người Lê Hoàn, mời lên ngôi hoàng đế” (Ngô Sĩ Liên, 1983, tr.213). Qua sử sách có thể thấy Lê Hoàn được tập thể triều thần, chủ yếu là

lực lượng quân đội, tôn lên làm vua thay Đinh Toàn. Hành động tôn phò này xuất phát từ động cơ chọn người tài có khả năng điều hành quân đội để đối phó với kẻ thù, trong thời điểm ấy, nhân vật được tôn phò không ai ngoài Lê Hoàn, vị Thập đạo thống soái quân đội nhà Đinh. Tất nhiên, việc làm ấy đã vấp phải sự chống đối quyết liệt của các cựu thần nhà Đinh như Đinh Điền, Nguyễn Bặc, Phạm Hạp song cuối cùng họ đều bị Lê Hoàn đánh dẹp. *Đại Việt sử kí toàn thư* đã ghi lại sự kiện này như sau: “Lê Đại Hành giết Đinh Điền, bắt Nguyễn Bặc, tóm Quân Biện, Phụng Huân dễ như lừa trẻ con, như sai nô lệ, chưa đầy vài năm mà bờ cõi định yên, công đánh dẹp, chiến thắng đều là nhà Hán, nhà Đường cũng không hơn được” (Ngô Sĩ Liên, 1983, tr.217-218). Có thể thấy sự lựa chọn vị tân vương cho quốc gia Đại Cồ Việt của hội đồng triều thần lúc bấy giờ là một quyết định sáng suốt mà Dương Thái hậu chỉ là người trực tiếp thực hiện.

- Hành động Dương Thái hậu “sai lấy áo long cổn khoác lên người Lê Hoàn, mời lên ngôi hoàng đế” đã gây nên rất nhiều tranh cãi, khen chê. Song nếu xét về hoàn cảnh lịch sử lúc bấy giờ thiết nghĩ Dương Thái hậu cũng không thể làm khác hơn. Như chúng ta đã biết, tổ chức triều đình nhà Đinh mới chỉ mang dáng dấp sơ khai của một nhà nước quân chủ trung ương tập quyền. Theo Nguyễn Danh Phiệt, đề duy trì uy quyền tuyệt đối của mình, “nhà vua đã phải tìm đến sự hỗ trợ, bảo vệ của tổ chức quyền lực mạnh mẽ giao cho người chuyên trách. Vào thế kỉ X, trong bối cảnh lịch sử xã hội đã phát triển và khá phức tạp, rõ ràng uy tín, nói rõ hơn là lòng tôn kính, ngưỡng vọng của thần dân đối với người cầm đầu quốc gia tuy lớn lao nhưng không đủ để duy trì trật tự xã hội và an ninh chính trị cũng như để đảm bảo để quyền thế tập của dòng họ đứng đầu quốc gia” (Nguyễn Danh Phiệt, 1990, tr.88). Vì thế, dù đang là người điều hành đất nước, nắm giữ quyền lực nhưng Thái hậu họ Dương cũng không thể thực hiện quyền tối thượng trong việc quyết định trao ngôi cho Lê Hoàn. Trong hoàn cảnh xã hội lúc đó, chính lực lượng thức thời mà đại diện là Phạm Cự Lượng đã quyết định tôn phò, trao ngôi cho Lê Hoàn, người có khả năng dẹp được thù trong giặc ngoài. Như vậy, có thể thấy hành động trao ngôi cho Lê Hoàn của Dương Thái hậu đã bị chi phối bởi hai lực lượng trong triều đình lúc bấy giờ là phe trung thần với nhà Đinh và lực lượng thức thời có tầm nhìn chiến lược cho đất nước. Sau này, lịch sử tiếp tục ghi nhận hành động triều thần nhà tiền Lê tôn phò Lý Công Uẩn lên ngôi vua, hành động này một lần nữa đã khẳng định rằng vai trò của hội đồng triều thần trong giai đoạn đầu của nhà nước phong kiến tự chủ là vô cùng quan trọng. Nó chứng minh rằng xã hội Đại Cồ Việt khi ấy mới chỉ là sự manh nha của chế độ phong kiến, vẫn còn tàn dư của truyền thống suy tôn “người vũ dũng” lên làm thủ lĩnh của thời kì dân chủ quân sự bộ lạc.

2.2. Sự kiện Dương Vân Nga trở thành hoàng hậu của Lê Hoàn

Nghi án thứ hai mà người đời dành cho bà Dương Thái hậu chính là chuyện trở thành hoàng hậu của vua Lê. Với nghi án này, bà vẫn tiếp tục chịu hai chiều dư luận: đồng cảm và bị chỉ trích. Những người theo đạo Khổng thường nặng lời chỉ trích bà: “Chẳng ngờ Dương hậu dâm tà/ Xây chồng ra thói trăng hoa loạn thường” (*Thiên Nam ngữ lục* - bản

Nôm, tr.390). Chiêu dư luận thứ nhất về sự kiện Dương Vân Nga trở thành hoàng hậu của Lê Hoàn là chỉ trích, lên án. Về điểm này, sử gia Ngô Sĩ Liên tuy không trực tiếp phê phán bà nhưng đã chê trách Lê Hoàn “thông dâm với vợ vua, đến chỗ nghiêm nhiên lập làm hoàng hậu, mắt cả lòng biết hổ thẹn” (Ngô Sĩ Liên, 1983, tr.218).

Trong cuốn *Nhìn lại lịch sử*, tác giả Đinh Công Vỹ đã phê phán bà Dương Thái hậu là “người đàn bà gian dâm phụ bạc”, có những việc làm “trái với phong tục Việt Nam, không những ngày xưa mà cả với ngày nay” như việc “đặt giường tiếp Lê Hoàn ở sông Vân Sàng khi chồng mới chết ít ngày” (Phan Duy Kha, Lã Duy Lan, Đinh Công Vỹ, 2003, tr.776, 786). Ông bình luận rằng dù ở thời Đinh, Nho học chưa truyền sâu vào nước ta như sau này nhưng vẫn xuất hiện những tấm gương nhân nghĩa, tiết liệt, trung quân ái quốc – dù họ chưa chắc đã có ý thức dùng các thuật ngữ này - như Bà Trưng, Bà Triệu... và gần nhất với Dương Thái hậu là Dương Thị Như Ngọc (vợ Ngô Vương Quyền). Ông nhận xét khá gay gắt: “Không thể lấy chuyện Nho học vào sớm hay muộn để biện hộ cho những hành động phản chúa lộn chồng, bất nghĩa, thất tiết của một hai nhân vật thời Đinh - Tiền Lê hồng đốm trắng thay đen biến tội thành công và chụp tội lên đầu người khác” (Phan Duy Kha, Lã Duy Lan, Đinh Công Vỹ, 2003, tr.733).

Các tác giả Nguyễn Danh Phiệt và Đinh Khắc Thuân đều lí giải mối quan hệ tình cảm giữa Lê Hoàn và Dương hậu trong bối cảnh lịch sử của thế kỉ X chưa bị ràng buộc bởi đạo Nho. Xã hội Đại Cồ Việt còn là một xã hội mà “khoan, gián, an lạc” từ thời họ Khúc vẫn được coi là phương châm trị nước và những sinh hoạt thoải mái, phóng khoáng trong bối cảnh văn hóa cộng đồng làng xã người Việt thuần khiết vẫn chưa bị lớp mây mù văn hóa phương Bắc vây ám. “Trong bối cảnh đó thì hiện tượng Dương Thái hậu - Lê Hoàn cũng là một chuyện bình thường, hợp lẽ... Đinh Bộ Lĩnh chết, Dương Thái hậu lấy Lê Hoàn là theo tập tục thông thường của xã hội” (Dẫn theo Nhiều tác giả, 2005, tr.79). “Đạo lí vợ chồng cũng không bị ràng buộc chặt chẽ bởi giáo lí như ở giai đoạn sau (...). Chính vì vậy, sự kiện Thái hậu nhà Đinh là Dương thị trao áo bào cho Lê Hoàn cũng là một lẽ hiển nhiên và bà trở thành hoàng hậu nhà Lê cũng không phải là điều cấm kị như quan niệm của một số Nho gia sau này” (Sở Văn hóa, Thể thao và du lịch Ninh Bình, 2008, tr.101).

Một số tác giả khác như Đỗ Thị Hào, Lee Seon Hee đã có một cách nhìn tiến bộ và hiện đại về mối quan hệ giữa Dương Vân Nga và Lê Hoàn: “mối tình giữa Đại Hành hoàng đế và Dương Thái hậu thật là lạ, nó vừa đẹp lại vừa cao thượng. Mối tình này vừa trọn nghĩa với giang sơn đất nước, lại vẹn cả tình riêng” (Sở Văn hóa, Thể thao và du lịch Ninh Bình, 2008, tr.80). Dương Vân Nga “là người phụ nữ Việt Nam đầu tiên trong lịch sử chính thống đã nêu một tấm gương sáng về quyền tự quyết định vận mệnh của bản thân mình - quyền tự do yêu đương, tự do hôn nhân mà không bị lệ thuộc vào giáo lí phong kiến cũng như thói thường của dư luận (...) Nhân dân đồng cảm và đồng tình với mối tình cao đẹp của Thái hậu” (Dẫn theo Nhiều tác giả, 2005, tr.80).

Các tác giả cuốn *54 vị hoàng hậu Việt Nam* cũng bình về chuyện bà Dương Thái hậu tái giá với một thái độ cảm thông, bênh vực: “Còn việc bà tái giá trở thành hoàng hậu của Lê Hoàn theo cách nhìn hiện nay, chẳng có gì đáng trách bởi bà còn trẻ, bà có quyền yêu và đi bước nữa. Việc xem bà “tằng tịu” với Lê Hoàn khi vua Đinh còn sống chỉ là tưởng tượng, hồ nghi mà không có căn cứ xác đáng” (Đặng Việt Thủy, Đặng Thành Trung, 2009, tr.23).

Về nghi án “thông dâm” với Lê Hoàn, chúng tôi cho rằng các nhà chép sử phong kiến đã bị ảnh hưởng bởi đạo Nho mà quá khắt khe với Dương Thái hậu. Theo chúng tôi, chuyện Dương Vân Nga trở thành hoàng hậu của Lê Hoàn mang mục đích chính trị hơn là một cuộc hôn nhân với ý nghĩa đích thực của nó. Ngay từ thời vua Đinh tại vị đã xuất hiện những cuộc hôn nhân mang đậm màu sắc chính trị như thế. Đó là cuộc hôn nhân của Đinh Tiên Hoàng với Ngô phu nhân - mẹ của sứ quân Ngô Nhật Khánh, Đinh Liễn với em gái Ngô Nhật Khánh và Ngô Nhật Khánh với một công chúa con gái vua Đinh. Vị hoàng đế khai quốc họ Đinh đã dùng kế hôn nhân nhiều tầng để tạo sự ràng buộc và kết mối thân tình với Ngô Nhật Khánh, một sứ quân đã quyết liệt chống trả đến khi tàn lực mới chịu quy thuận. Như vậy, có thể thấy chuyện Dương Vân Nga trở thành hoàng hậu của vua Lê là bước hợp thức hóa cuối cùng nhằm trao ngôi cho Lê Hoàn trong hòa bình như các tác giả của *Nhìn lại lịch sử* đã nhận xét. Nó có thể được hiểu là một cách liên minh sức mạnh giữa hai vương triều - hai lực lượng nhằm củng cố và giữ gìn ngôi báu cho Lê Hoàn.

3. Kết luận

Thời đại của Dương Vân Nga cách chúng ta gần 1020 năm, song cho đến nay, bà vẫn ở giữa hai chiều dư luận mà căn nguyên chính là bởi số phận đặc biệt *một vai gánh vác cả đôi sơn hà* của bà. Cho đến nay, những đánh giá về bà chủ yếu tập trung ở sự khăng định, ngợi ca Dương Thái hậu đã vì giang sơn xã tắc mà hi sinh quyền lợi của một dòng họ đế vương. Dù có những góc khuất của lịch sử ở thời đại bà chưa được minh tỏ nhưng hành động trao ngôi báu của bà trong hoàn cảnh đất nước nguy nan rất đáng được ghi nhận. Chính vì vậy, theo chúng tôi, cần có một cái nhìn thấu tình đạt lý khi đánh giá về vị hoàng hậu của hai vua này.

❖ **Tuyên bố về quyền lợi:** Tác giả xác nhận hoàn toàn không có xung đột về quyền lợi.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Trần Đình Ba. (2009). *Gương sáng nữ Việt*. Hà Nội: NXB Lao động.
- Lã Đăng Bật. (1998). *Cố đô Hoa Lư, lịch sử và danh thắng*. Hà Nội: NXB Thanh niên.
- Quỳnh Cư, Đỗ Đức Hùng. (2001). *Các triều đại Việt Nam*. Hà Nội: NXB Thanh niên.
- Đại Việt sử lược*. (1993). TPHCM: NXB TP Hồ Chí Minh.
- Nguyễn Thế Giang. (1982). *Kinh đô cũ Hoa Lư*. Hà Nội: NXB Văn hóa
- Phan Duy Kha, Lã Duy Lan, Đinh Công Vỹ. (2003). *Nhìn lại lịch sử*. Hà Nội: NXB Văn hóa – Thông tin.
- Ngô Sĩ Liên. (1983). *Đại Việt sử kí toàn thư*. Tập 1. Hà Nội: NXB Khoa học xã hội.
- Lê Văn Lan. (2013). *Lời trong việc quân*. Hà Nội: NXB Quân đội nhân dân.
- Nguyễn Quang Ngọc (chủ biên). (2007). *Tiến trình lịch sử Việt Nam*. Hà Nội: NXB Giáo dục.
- Nhiều tác giả (2005). *Bối cảnh định đô Thăng Long và sự nghiệp của Lê Hoàn*. Hà Nội: NXB Hà Nội.
- Nguyễn Danh Phiệt. (1990). *Nhà Đinh dẹp loạn và dựng nước*. Hà Nội: NXB Khoa học xã hội.
- Quốc sử quán triều Nguyễn. (1998). *Khâm định Việt sử thông giám cương mục*. Tập 1. Hà Nội: NXB Giáo dục.
- Ngô Thì Sĩ. (1997). *Đại Việt sử kí tiền biên*. Hà Nội: NXB Khoa học xã hội.
- Ngô Thì Sĩ. (2001). *Việt sử tiêu án*.pdf, truy cập <https://quangduc.com/a4640/viet-su-tieu-an-pdf>
- Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Ninh Bình. (2008). *Thân thế, sự nghiệp và tượng đài Lê Đại Hành, Dương Vân Nga*. Hội thảo khoa học. Ninh Bình.
- Thiên Nam ngữ lục* (bản Nôm). Truy cập <https://www.scribd.com/document/351003106/Thien-Nam-Ng%E1%BB%AF-L%E1%BB%A5c-Th%C6%A1-Nom>
- Đặng Việt Thủy, Đặng Thành Trung. (2009). *54 vị hoàng hậu Việt Nam*. Hà Nội: NXB Quân đội nhân dân.